

КОНОТАЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛЕКСИКИ У РОМАНІ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ВОГНЯНА ЗИМА»

Страшні і сумні події кардинально змінюють наше життя. Інколи, серйозно і віддано переймаючись минулим, не можеш навіть уявити, що воно ось-ось може перевтілитись у сьогодення. Подібно у літературі: зовсім недавно всі захоплено читали «Червоного» А. Кокотюхи, замислювалися і співчували подіям, які були пов'язані з ОУН-УПА, і, на тобі – «Вогняна зима» – правдива, моторошна, теперішня. Цілком очевидним є той факт, що будь-які зміни суспільно-політичного життя в той чи інший спосіб залишають свій відбиток у різних сферах людської діяльності, чи не найперше знаходячи вираження на мовному рівні. Загалом, найкращим спектром дослідження конотаційних особливостей мови є художня література, написана у вирі гарячих подій.

Специфіка мови літературного твору полягає в тому, що, по-перше, письменник відтворює конкретно-історичну епоху, по-друге, стилізує мову своєї оповіді. Стилізація передбачає введення у тканину твору таких семантико-стилістичних мовних засобів, які б наближали оповідь до зображуваної доби, до певного діалектного чи соціального середовища.

Всеукраїнський протестний рух під назвою Революція гідності, який розпочався з Євромайдану і переріс у збройну боротьбу, став однією з найпотужніших воєнних подій останніх десятиліть в Україні. Не дивно, що ці реалії зумовили виникнення іншої, гострішої та «грубшої» прози сучасної української літератури, а в ужиток українців влився цілий ряд нових слів і понять. Просте і нейтральне слово «**майдан**», під впливом екстралінгвістичних чинників, стало своєрідним неологізмом, криючи болочу семантику, вартісну для всієї країни. Саме роман Андрія Кокотюхи «Вогняна зима» увібрав в себе низку слів, які передають живу атмосферу страшних подій і найточніше віддзеркалює їх конотаційні особливості. **Метою нашої статті є** виділення та простеження лексико-семантичних груп слів із конотаційним навантаженням.

Науковці здавна цікавилися генезою лексики художнього твору, з'ясовували історію виникнення ряду лексем та досліджували їх конотативні особливості. Лінгвістичні засади експресивності як основного атрибута мови знайшли відбиток у фундаментальних працях з теорії художньої мови Ш. Баллі, В. Чабаненка, Н. Бойко, С. Єрмоленко, О. Селіванової, У. Соловій, В. Товстенко та ін. Українська лексика історичного роману про добу козацтва ґрунтовно окреслена у працях В. Буди.

Загальноживані слова є основною складовою воєнної лексики, у семантиці яких значну роль відіграє конотативний компонент. Такі лексичні одиниці не стільки позначають предмети, поняття або явища, скільки характеризують їх. Вони також мають значний прагматичний потенціал за рахунок експресивних, емоційних та оцінних елементів значення. Проаналізувавши мову роману «Вогняна зима», ми виокремили лексико-семантичні групи назв реалій, зумовлених воєнними подіями. Основне коло новоутворень, конотаційних домінант становить нецензурна, лайлива і вульгарна лексика. Загалом це можна виправдати тим, що кожен із героїв перейшов на новий рівень сприйняття середовища і все настільки наболіло і дійшло до граничних меж, що просто вибухає, вилітає, витріскує у всіх значеннях цих слів. Основу твору складає емоційно-забарвлена лексика, представлена словами та сполученнями, які часто вживаються в усній розмовній мові і є фактично стилістичними синонімами відповідних воєнних термінів і назвами на позначення міжлюдських відносин і їх внутрішньої боротьби.

Складниками конотативного компоненту семантики воєнної лексики є оцінка, експресивність, емотивність. Емотивність досить часто пов'язують з категорією оцінності. Це «складник конотативного компонента у семантичній структурі мовної одиниці, який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного» і тісно пов'язаний з оцінкою, експресивністю та функціонально-стилістичною забарвленістю [5, с. 142]. Оцінка репрезентує ставлення носія мови до позначеного за абсолютною шкалою «добре – нейтрально – погано». Характерними типами оцінки є емоційна, що виходить із почуттів (приємний – неприємний), естетична (прекрасне – потворне) [2, с. 10]. Зміни оцінного компоненту змісту словозначення можуть відбуватися такими шляхами: 1) пейорації (додавання негативної оцінки), 2) меліорації (додавання позитивної оцінки), 3) нейтралізації.

У досліджуваному романі на мовному рівні домінують лексеми пейоративної оцінки, які відображають спектр негативних емоцій, передусім несхвалення – почуття незадоволення «предметом», про який йде мова. Несхвальна думка викликана тим, що його розглядають і оцінюють як «неприйнятний», «неправильний», який не відповідає усталеній соціальній чи суб'єктивній нормі, ідеалу мовця. Виявами несхвалення є осуд, зневага, презирство, як-от: **сволота** (*Я цю сволоту на майдані за так розжену*) [4, с. 49], **мудаки** (*...тільки ці мудаки номери переписали*) [4, с. 143]. Також простежуються новоутворення на позначення певних дій, попереджень, закликів. Наприклад: **та-та-татата-тататата-тата** (*Котя видав відомий усім футбольний сигнал: та-та-татата-тататата-тата*) [4, с. 220].

Отже, у романі «Вогняна зима» основними можна виділити такі лексико-семантичні групи слів із конотаційним навантаженням:

1. Лексико-семантична група на позначення емоційного оцінного ставлення. Оцінні слова передають суб'єктивну оцінку мовцем певного об'єкта, всієї повідомлюваної інформації або адресата повідомлення. Вони можуть виражати схвалення чи осуд, погорду або критику, вияв симпатії чи антипатії, любов чи ненависть, тобто різні емоції та оцінки людини. Такі лексеми передають суб'єктивну оцінку мовцем певного об'єкта, всієї повідомлюваної інформації або адресата повідомлення. Ця група репрезентує слова, семантика яких відображає безпосереднє ставлення мовця до тої чи іншої ситуації, людини, події: **гопота** (*...став об'єктом нападу, бо джипи взагалі привертають увагу гопоти*) [4, с. 80], **тітушки** (*Ось уже шеренги нападників ніби самі собою почали рівнятися, мимоволі відкидаєть тітушок у тил*) [4, с. 105], **хохли** (*...щасливо лишається, хохли, до побачення*) [4, с. 9], **америкоси** (*Отже, пояснив на пальцях Палич, америкоси хрін знає де*) [4, с. 73], **менти** (*Менти провели обох суворими поглядами...*) [4, с. 153], **мусори** (*Ніхто не вибачався, мусори не вміють вибачатися*), [4, с. 20], **вешешки** (*За міліцією та вешешками – беркутівці зі щитами мітять звільнену територію*) [4, с. 76];

2. Лексико-семантична група на позначення емоційного ставлення до супротивників. У цій групі ми не можемо конкретно говорити про концепції пейорації і мейорації, адже одне і те ж поняття може по різному проявлятися у носіїв різної ідеології і світоглядних позицій. Наприклад, беркутовець Олег називає тих, що стоять на майдані, лексемою «майдануті», надаючи зневажливого, неприйнятнього відтінку (*Ще в середині грудня їх послали зачистити територію біля суду, під яким ладналися на ніч майдануті*) [4, с. 162], а у мові Шапки, дівчини, яка є волонтеркою, слово репрезентується у звичному, нейтральному значенні – «майданівці». В контексті роману слово **майдануті** носить образливе позначення прихильників Євромайдану й Революції честі, воно використовується людьми протилежних, проросійських поглядів, які стверджують, що прихильники Майдану «зомбовані» його ідеями, з «промитими мізками», не хочуть працювати, а бажають тільки страйкувати на організованих Сполученими Штатами Америки мітингах і отримувати за це гроші. З подібним відтінком вживається лексема **бандерлоги**, **бандерівці** – це збірний образ просвіропейських, прозахідних українців, прихильників Майдану, противників режиму Януковича серед їхніх опонентів і проросійськи налаштованої частини населення. Спочатку так називали українських націоналістів, прихильників ідеї Степана Бандери – українського політичного діяча, ідеолога й теоретика українського націоналізму. Але після Майдану, проросійськи налаштовані люди так називають всіх українців, які не підтримують їх поглядів. Ненависники Майдану вживають ці назви як синонім слова «фашисти». Також до цієї групи можна віднести наступні лексеми: **сволота** (*Я цю сволоту дрібну на Майдані за так рожжен*) [4, с. 48], **мудак** (*Тільки ці мудаки номери переписали*) [4, с. 143], **ідіоти** (*...страху не знають лише ідіоти*) [4, с. 137], **бидло** (*Бидло я тупориле, ти це хочеш казати?*) [4, с. 167], **безбашенні**, **відморожені** (*...бо лише безбашенні, повністю відморожені готові так ризикувати*) [4, с. 192], **ультраси** (*...другу лінію контролюють ультраси та інші безумні чорти*) [4, с. 195], **підор** (*той патлатий підор кидався з ножем*) [4, с. 20], **тюхтій** (*такий самий тюхтій, як твій татко*) [4, с. 37];

3. Лексико-семантична група на позначення лайливих слів. Ця група репрезентує гостру, відверту і «колючу» лексику. У більшості випадків таке мовлення виправдане, адже зумовлене непорозумінням людини зі світом, із собою, з людьми, це невдоволення стосунками, наболілий внутрішній трагізм. Лайливе слововживання автор використовує як виклик і форму опору «ідеалізованому» суспільно-політичному процесові. У романі ми зустрічаємо такі лайливі лексеми: **твою мать** (*Відпусти, твою мать!*) [4, с. 100], **блін**, **зараза** (*Блін! Зараза – Гаркнєв Ігор, ступивши назад...*) [4, с. 32], **нахер** (*...Мультик про Мауглі бачив? – Нахер мені той мультик упав!*) [4, с. 94], **якого хріна**, **чорт забирай** (*...чому, якого хріна, чорт забирай, нема команди?*) [4, с. 48], **нефіг** (*...нефіг гроші платити*) [4, с. 76], **підарас** (*Коли ж у запалі назвав сержанта підарасом, дістав наново, тепер – по нирках*) [4, с. 223], **блядь** (*Нам щодня почали показувати, які ми, блядь, погані*) [4, с. 244]. Інколи, аби «замаскувати» гостроту нецензурних слів автор використовує явище метатези (переставляє звуки чи склади у словах). Наприклад: **туйова хуча** (*Але таких машин знаєш, скільки їздить зараз Києвом? Туйова хуча, щонайменше*) [4, с. 82];

4. Лексико-семантична група на позначення ставлення до жінок. У контексті цієї групи сутність жінки, повага до неї, захоплення практично нівелюється. Мовці, навпаки, вживають лексеми, які принижують, ображають та знецінюють слабку стать. Ці процеси пейоризації передаються як і в

прямому значенні, так і в переносному. Таке явище можна пояснити тим, що сам режим протесту, боротьби чи навіть війни в певний спосіб висуває жінку на другий план і демонструє її безсилість в порівнянні із чоловіками. У романі ми зустрічаємо такі найменування жіночих образів: **мамка** (*Мамка потім раділа за нього три дні*) [4, с.20], **баба** (*...матимуть привід звинуватити в цьому бабу*) [4, с. 27]; **кізочки** (*Було кілька кізочок із плоскими диктофонами, які дуже легко вибивалися з рук*) [4, с. 224], (*Дивуючись потім власній стриманості, хоч міг би й у лоба дати, дарма, що баба, пояснив: «Лікувати мене можуть тільки люди в білих халатах. Сходи по халат, коза»*) [4, с. 22], **сучка майданута** (*Мені ж, «сучці майданутій», не заховатися*) [4, с. 234], **сучка** (*...знаю тебе, сучка, у тебе чоловік у «Беркуті», убивця дітей...*) [4, с. 239];

Лексико-семантична група на позначення певної дії. Виокремивши лексеми аналізованої групи, можемо сказати, що їх конотаційне тло вирізняються дієвістю, динамічністю та гнучкістю. Це можна обґрунтувати, дивлячись на провідний мотив цілого роману, адже події, які відбувалися на Майдані, були швидкими, непередбачуваними і жорстокими: подібно, характер мовлення учасників набуває таких же рис. Градаційно воно наповнюється неологізмами, лайливими словами, сленгом, жаргоном, і, навіть, майданівським арго, яке із швидкими темпами переходить до активної лексики мовців. Це такі слова: **загнула** (*То вже Танька загнула*) [4, с. 56], **триндіти** (*Триндіть по телефонах та між собою...*) [4, с.76], **товчу** (*Але вчора я тому типові товчу: командире, коротше, нічого не знаю, не при ділах!*) [4, с. 83], **гребуть, не перегребуть** (*...поки менти не гребуть усіх гамузом. Як почнуть, усіх не перегребуть*) [4, с. 83], **бісять** (*Ось що бісять...*) [4, с. 8].

Отже, можемо сказати, що будь-які зміни у житті суспільства відбиваються у мові художніх творів, а слова, утворені під час суспільно-політичних зрушень, набувають різних конотаційних відтінків і значень, які можна виокремити за принципом різних тематичних груп. Така тенденція пов'язана насамперед із народженням нових явищ, яким треба дати назву, та гостротою світосприйняття автором загалом та його героями зокрема нових подій. Конотаційність лексики у романі «Вогняна зима» зумовлена виявом ставлення мовця до позначуваного, його розумінням концептуальної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : [монографія] / Н. І. Бойко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф»», 2005. – 552 с.
2. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць. – К.: ВЦ КДЛУ, 2000. – 256 с.
3. Жаркова Л. П. Емоційно-оцінні назви осіб у системі художньо зображальних засобів мови / Л. П. Жаркова // Мовознавство. – 1970. – № 2. – С. 76–80.
4. Кокотюха А. Вогняна зима: роман / Андрій Кокотюха – Харків: Клуб Сімейного дозвілля, 2015. – 352 с.
5. Левченко С. П. Просторічний різновид розмовної лексики в сучасних російських і українських словниках / С. П. Левченко // Українське усне літературне мовлення. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 93–102.

Товпига Л.

Науковий керівник – професор Лановик М. Б.

НЕОРОМАНТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОМАНІ ОЛЕКСАНДРА ГРІНА «ТА, ЩО БІЖИТЬ ПО ХВИЛЯХ»

На порозі ХХ століття одним з найцікавіших проявів мистецтва стає неоромантизм зі своєю самобутньою та неординарною культурною парадигмою. Цей феномен настільки поліаспектний, що й досі знаходимо різні трактування як самого явища, так і його дефініції. Зокрема, Л. В. Миронюк відзначає наявність різних тлумачень терміна неоромантизм, у зв'язку з чим він вживається «як елемент романтизму в літературі кінця ХІХ століття (М. Моклиця, З. Геник-Березовська); як загальна назва літературної епохи кінця ХІХ століття (Д. Наливайко); як окрема течія ранньомодерністичної літератури (С. Павличко, В. Пахаренко, Ю. Попов); як окремий структурно-семантичний тип (О. Колінчук)» [3, с. 139].

Коли на межі 1880-1890 рр. в осередку берлінського аристократичного товариства вперше заговорили про неоромантизм, у далекій Вятській губернії 1880 року народився Олександр Степанович Гриневський – «иностронец русской литературы», як називали його радянські літературознавці.

Неоромантизм для О. Гріна став не тільки способом його самовираження як письменника, а й як естетична та світоглядна система. Через свою «інакшість» тогочасна радянська літературна критика не вважала Гріна серйозним письменником, звинувачуючи в епігонстві та буржуазному космополітизмі. Про байдужість критики до творчості О. Гріна писав поет Вс. Роджественський: «Дивувало те, що О. С. Грін, письменник такої тонкої духовної організації і творчої своєрідності, і на початку своєї літературної діяльності, і в період зрілості таланту не сприймався серйозно дореволюційним літературним середовищем. Здебільшого його вважали представником легкого, захопливого жанру і як автору відводили йому місце на сторінках малошанованих тижневиків. ...»* [1, с. 63]. Не сприймало радянське